

סופם של נרודי קין

תומר נפתלי ניזמן

הקדמה

חלק א. העונש ותיקונו

מהו עונשו של קין?

יתרו ומשפחתו מתקנים את קין

חלק ב. המשמעויות השונות של השם "קין" ותיקונו

קין - קניין

קין - קנאה

1. יתרו פורש מן העבודה זרה המקניאה את ה'

2. יהונדב הקיני מקנא לה'

קין - קן

תיקון הקן

צאצאי קין

נספח א. כי יקרא קן ציפור - ציפורה אשת משה

נספח ב. תיקון הקנאה

לסיכום המאמר

הקדמה

קין מגורש מאת פני ה'. הוא הולך ונודד בעולם. לא ברור מה עלה בגורלו. האם הוא מת בחטאו? האם עשה תשובה שלימה? מה נגזר על נשמתו בעולם הבא? האם היא שוכנת בגדינים לדיראון עולם, או מתגלגלת בכף הקלע, כמו שהיה נודד בעולם הזה? או שמא הכתוב רומז לנו, שנשמתו של קין תתקן אחרי שנים רבות?

מאמר זה בא לבאר מה עלה בגורלו של קין. אנו נחפש את השם קין בכל התנ"ך, ונראה, האם האנשים שנקראו על שמו, אכן ממלאים איזה תפקיד בתיקון נשמתו של קין¹.

1 חלק מהמתקנים הם ממש צאצאי קין. אולם, מהמבול ואילך, אין יותר צאצאים לקין (או שבעצם, כל האנושות היא מצאצאי קין, לפי דעת רבי אבא בר כהנא במדרש, שאשתו של נח היא נעמה נבראשית רבה ג, ג). אפשר להבין, שהאנשים שנקראו בשמו של קין, אכן מורש נשמתו, או שאפשר להבין, שאנשים אלו

בשלב שני, נבאר את הנגזרות השונות מהשם קין, ואז נשוב לראות, האם כל אחת מן הנגזרות תוקנה.

בסוף, נביא שני נספחים, שיבארו לנו, כיצד מצוות התורה, מבוססות על סיפורי התורה.

במאמר זה, השתדלנו להבין את הפסוקים כפשוטם וכמשמעם, אך הבאנו גם הרבה מדברי חז"ל, כדי להראות, שחז"ל הנחו אותנו בדרך זו. כמו כן, לא נמנענו מלדרוש את שמו של קין, מאחר והמקרא עצמו מרבה לדרוש את שמות האנשים².

חלק א. העונש ותיקונו

מהו עונשו של קין?

כי תעבד את האדמה לא תספ תת פְּחָה לָךְ, נַע וְנָד תְּהִיָּה בְּאָרְץ... הֲזֵן גִּרְשָׁתְּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וּמִפְּנֵיךְ אֶסְתֵּר, וְהִיִּיתִי נַע וְנָד בְּאָרְץ... וַיֵּצֵא קִין מִלְּפָנֵי ה' וַיֵּשֶׁב בְּאָרְץ נֹדד קְדָמַת עֵדֵן (בראשית ד, יב-טז).

קין יצא מלפני ה'. עונשו של קין, שיהיה גולה ונדוד.

תחילת תיקונו אצל הקיני, שמפסיק לנדוד, ומתיישב בקרב עם ישראל, וסופו בבני רֶכֶב שיעמדו לפני ה'.

יתרו ומשפחתו מתקנים את קין³

הקיני, שהוא גלגול קין, מתקן את עונש נדודי קין.

מתקנים את הקלקול שיצר קין בעולם, ולכן נקראים על שמו. במאמר זה נאחו בלשון קצרה, ונקרא למצב זה "גלגול".

הארז"ל בשער הגלגולים (במקומות רבים, למשל הקדמה ו), מביא כמה אנשים שהתגלגל בהם קין, ותוקן על ידם (לדוגמה [בהקדמה יד]: אלישע, קרוי על שם 'אלי שעה', שה' ענה לתפילותיו - ובו נתקן מה שנאמר "וְאֵל קִין וְאֵל מִנְחֵתוֹ לֹא שָׁעָה" [בראשית ד, ה]). לשיטתו, כמחצית מהאנושות עד היום היא מנשמת קין, באופנים מסוימים. רוב עיסוקנו במאמר זה, לא יהיה מבוסס על דבריו.

2 כמו למשל: "אֵל נָא יִשִׁים אֲדָנִי אֶת לְבוֹ אֵל אִישׁ הַבְּלִיעֵל הַזֶּה עַל נָבֶל, כִּי כִשְׁמוֹ כֵּן הוּא, נָבֶל שְׁמוֹ וְנָבֶלָה עִמּוֹ" (שמואל א' כה, כה). ועוד הרבה.

3 אנו נבאר שלא על פי הסדר ההיסטורי. בחלק ב' נדון בצאצאי קין.

יתרו נקרא הִקְיָנִי וגם קִין (כמו שנראה מייד) והוא מתקן את עוון קין, ולכן זוכה להתיישוב, תחת אשר גלה:

וַיֵּרָא אֶת הַקְיָנִי, וַיֵּשֶׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר: אֵיתָן מוֹשְׁבָה וְשִׁים בְּסֹלֶע קִנָּה (במדבר כד, כא).

וממשיך הכתוב בהבטחה לקין:

כִּי אִם יִהְיֶה לְבַעַר קִין, עַד מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֶּךָ (שם, כב).

בפסוק זה הובטח לקין, כי אף אם יגלה, יחזור למקומו. כתב רש"י שם:

כִּי אִם יִהְיֶה לְבַעַר קִין וגו'. אשריך שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד עוד מן העולם, כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם, מה בכך.

עד מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֶּךָ. עד היכן הוא מגלה אותך? שמא לחלח וחבור - אין זה טרוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום, ותשוב עם שאר הגליות⁴.

ברור אם כן, מדוע מצא בלעם לנכון לברך את יתרו הקיני דווקא בברכה שלא ינדוד. זאת מכיוון שבלעם הבין, שיתרו הקיני, בא לתקן את חטאו של קין, ולכן ברכו בהמתקת עונשו.

הקיני מקבל נחלה, תיקון לגלותו של קין:

ובני קיני חותן משה מביאין [ביכורים] וקורין⁵, דכתיב: "לָכֶּה אֲתָנוּ וְהִטְבְּנוּ לָךְ" (במדבר י, כט; ירושלמי ביכורים א, ד [ג ע"א]).

הקיני מתקן את יציאתו של קין מלפני ה'. הקיני קיבל נחלה בארץ, אך כקין, העדיף לצאת לגלות לשם תיקונו, ולכן זכה לעמוד לפני ה' בלשכת הגזית, ובוהו תיקן את קין שיצא מלפני ה'.

4 וכן פרש הרמב"ן (שם, כא-כב):

ואמר: "כִּי אִם יִהְיֶה לְבַעַר קִין", כלומר ואל תפחד בבואך בישראל, כי אם תהיה לבער עמהם, כי כאשר יגלו את ישראל יבערו את הארץ מיושב - "עד מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֶּךָ", לא ישבה אותך לעולם, כי תגאל מידו עם ישראל...

5 רק מי שיש לו נחלה קורא בהבאת ביכורים.

"וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ" (שמות יח, א)... כשבא לארץ, נתנו לו דושנה של יריחו. ואמר: כל עצמי לא באתי, והנחתי כל מה שהיה לי, אלא ללמוד תורה. ועכשיו אני זורע וקוצר, אימתי אני לומד תורה? אמרו לו: יש אדם לומד תורה בעיר - וזה המקום ציה הוא, מדבר הוא, ואין שם חטים. כיון ששמעו כך, הלכו להן, שנאמר: "וּבְנֵי קִינֵי חָתָן מֹשֶׁה עָלוּ מְעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְּבַר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּגִבְבַּי עֶרְדָּה, וַיִּלְךָ וַיֵּשֶׁב אֶת הָעָם"⁶ (שופטים א, טז). הלכו ומצאו שם את יעבץ יושב בבית המדרש, והכהנים והלויים והמלכים יושבים עמו, וכל ישראל יושבין שם. אמרו לו: אנו גרים, היאך נשב שם עם אלו? ישבו להן על שערי בית המדרש, ושומעין ולומדים, שנאמר: "וּמְשַׁפְּחוֹת סוֹפְרִים יִשְׁבִּי יַעֲבֹץ, תַּרְעֵתִים שְׁמַעְתִּים שׁוֹכְתִים, הִמָּה הַקִּינִים" (דברי הימים א' ב, נה). מהו "תַּרְעֵתִים"? שהיו יושבין על השער. "שְׁמַעְתִּים", שהיו שומעין ולומדים. "שׁוֹכְתִים", שהיו ישראל מְסַכֵּין להם [מצפים לדבריהם]. דבר אחר, מהו "תַּרְעֵתִים"? בשעה שישאל נכנסין לצרה, מתריעין והן נשמעין. ומי הם? **הקנינים**, הבאים מבניו של יתרו, ובני קיני חתן משה. עליהם נאמר: "שִׁלַּח לְחֶמֶךָ עַל פְּנֵי הַמַּיִם כִּי בָרַב הַיַּמִּים תִּמְצָאֲנֻךָ" (קהלת יא, א). **בשכר**: "קָרָאן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם" (שמות ב, כ), ונאמר במשה: "כִּי מִן הַמַּיִם מִשִּׁיתָהוּ" (שם, י), **זכו בני בניו של יתרו לישב בלשכת הגזית**⁷ (תנחומא יתרו, ד).

6 ובוה אחזו במעשה זקנם, שהלך אל המדבר ללמוד תורה: "ויבא יתרו חתן משה ובניו ויאשתו אל משה אל המדבר, אשר הוא חנה שם הר האלהים" (שמות יח, ה).
7 וכן הוא בספרי במדבר (בהעלותך, פסקה עח):

"חובב", על שחיבב את התורה... וכשם שחיבב את התורה כך חיבבו בניו את התורה, שנאמר: "הלוך אל בית הרכבים ודברת אותם והבאותם בית ה'... ויאמרו... יונדב בן רכב אבינו צנה... ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו... ונשב באהלים ונשמע ונעש ככל אשר צנו יונדב אבינו" (ירמיהו לה, ב-ט).

ועל שמעו למצות יונדב אביהם העמיד מהם המקום סופרים, שנאמר: "וּמְשַׁפְּחוֹת סוֹפְרִים יִשְׁבִּי יַעֲבֹץ תַּרְעֵתִים שְׁמַעְתִּים שׁוֹכְתִים" (דברי הימים א' ב, נה). "תַּרְעֵתִים" - על שמעו תרועה מהר סיני, "תַּרְעֵתִים" - על שם שהיו מתריעים ומתענים, "תַּרְעֵתִים" - על שם שלא היו מגלחים, "תַּרְעֵתִים" - על שם שהיו יושבים בפתח שערי ירושלים. "שְׁמַעְתִּים" - על שם ששמעו מצות אביהם. "סוֹכְתִים" - על שם שלא סכו את השמן, "סוֹכְתִים" - על שם שהיו יושבי בסוכות, אמרו: הואיל ובית זה עתיד ליחבר רואים אנו אותו כאלו הוא חרב מעכשיו, שנאמר: "וַיִּשָּׁב בְּאֵהָלִים וַיִּשְׁמַע [ונגו]". "שְׁבִי יַעֲבֹץ" - שהניחו את יריחו והלכו להם אצל יעבץ לער ללמוד הימנו תורה, שנאמר: "וַיִּקְרָא יַעֲבֹץ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל... וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאֵל" (דברי הימים א' ד, י) - הם חסרים ממי ילמדו, והוא חסר למי ילמדו, באו חסרים ללמוד אצל חסר, שנאמר: "וּבְנֵי קִינֵי חָתָן מֹשֶׁה עָלוּ מְעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְּבַר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּגִבְבַּי עֶרְדָּה..." (שופטים א, טז). ומנין שבניו של יונדב בן רכב הן בניו של יתרו? שנאמר: "הִמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מִחֻמַּת אֲבִי בֵּית רָכָב" (דברי הימים א' ב, נה).

מה שר נטלו על כך? "ולבית הרכבים אמר ירמיהו כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל וען אשר שמעתם

אפשר לראות ממדרש זה, שדווקא בזכות שיתרו החיה את משה זכה לחזור ולעמוד לפני ה' (בהמשך המאמר נביא את דברי האריז"ל, שמסביר כי יתרו תיקן את קין).

ומפורש בזוהר הקדוש (רעיא מהימנא רטו ע"ב) שזוהו תיקונו של קין, ולא רק של יתרו: "...יתרו, למה נקרא שמו קיני? שנפרד מקין. קם בוצינא קדישא ואמר: על דא כתיב [בהולדת קין]: "קניתי איש את ה'" (בראשית ד, א), דחזאת ליה ברוח הקדש דעתידין בנוי למיתב בלשכת הגזית.

ואכן, התיקון הגמור של קין, הוא בבני רכב⁸ שזוכים לעמוד לפני ה', תחת קין שנטרד מלפני ה'.

הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה'... הלוך אל בית הרכבים ודברת אותם, והבאותם בית ה' אל אחת הלשכות והשקית אותם יין. ואקח את יאונדיה בן ירמיהו בן חבצניה ואת אחיו ואת כל בניו ואת כל בית הרכבים. ואבא אהם בית ה'... ואתן לפני בני בית הרכבים גבעים מלאים יין וכסות, ואמר אליהם: שתו יין. ויאמרו: לא נשתה יין, כי יונדב בן רכב אבינו צנה עלינו לאמר: לא תשתו יין אתם ובניכם עד עולם. ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו וקרם לא תטעו ולא יהיה לכם, כי באהלים תשבו כל ימיכם, למען תחיו ימים רבים על פני האדמה אשר אתם גרים שם. ונשמע בקול יונדב בן רכב אבינו לכל אשר צנו, ובלתי שתות יין כל ימינו, אנחנו נשינו ובנינו ובנותינו. ובלתי בנות בתים לשבתנו וקרם ושרה וזרע לא יהיה לנו. ונשב באהלים, ונשמע ונעש ככל אשר צנו יונדב אבינו... ולבית הרכבים אמר ירמיהו: כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל: יען אשר שמעתם על מצות יונדב אביכם ותשמרו את כל מצותיו ותעשו ככל אשר צנה אתכם. לכן, כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל: לא יפרת איש ליונדב בן רכב עמד לפני כל הימים? (ירמיהו לה, א-ט).

על מצות יונדב אביכם... לא יפרת איש ליונדב בן רכב עמד לפני כל הימים? (ירמיהו לה, יח-ט). רבי יהושע אומר: וכי גרים נכנסים להיכל! והלא כל ישראל לא נכנסו להיכלו אלא שהיו יושבים בסנהדרין ומורים דברי תורה. ויש אומרים: מבנותיהם נשואות לכהנים והיו מבני בניהם מקריבים לגבי מזבח.

לפי שיטה זו: "מקריבים לגבי מזבח", הרי שתוקן גם חטאו של קין בקרבנו.

8 בני רכב הם קינים: "...המה הקינים הבאים מחמת אבי בית-רכב" (דברי הימים א' ב, נה).

וככתוב בספרי במדבר שהבאנו לעיל (הערה 7).

9 לפירוש פס' זה ראה בספרי לעיל (הערה 7).

בני רכב לא יושבים בבתים - כקין, ולא עובדים את האדמה שלא נתנה את כוחה לקין, וכנגד קין שגורש מעל פני האדמה¹⁰, הם יחיו ימים רבים על פני האדמה¹¹.

כעת נחזור בזמן ליעל אשת חבר הקיני¹², עליה כתוב:

וְסִסְרָא נָס בְּרַגְלֵיוֹ אֶל אֲהֶל יַעַל אִשְׁתׁ חֶבֶר הַקִּינִי... וַתֵּצֵא יַעַל לְקִרְאֵת סִסְרָא, וַתֹּאמֶר אֵלָיו: סוֹרָה אֲדֹנָי סוֹרָה אֵלַי, אֵל תִּירָא. וַיִּסֵּר אֵלָיָהּ הָאֱהֶלָה וַתִּכְסְהוּ בְּשִׂמְיָהָ. וַיֹּאמֶר אֵלָיָהּ: הֲשִׁקִּינִי נָא מַעַט מֵיַם כִּי צָמְתִי, וַתִּפְתַּח אֶת נְאוֹד הַחֶלֶב וַתִּשְׁקֶהוּ וַתִּכְסְהוּ. וַיֹּאמֶר אֵלָיָהּ: עֲמֹד פְּתַח הָאֲהֶל, וְהִיָּה אִם אִישׁ יָבֹא וְשָׁאַלְךָ, וְאָמַר: הֲיֵשׁ פֹּה אִישׁ? וְאָמַרְתִּי: אֵין. וַתִּקַּח יַעַל אִשְׁתׁ חֶבֶר אֶת יֶתֶד הָאֲהֶל וַתִּשֵּׂם אֶת הַמַּקְבָּת בַּיָּדָה, וַתְּבֹא אֵלָיו בְּלֹאט וַתִּתְקַע אֶת הַיֶּתֶד בְּרַקְתּוֹ, וַתִּצְנַח בְּאָרְץ, וְהוּא נֹרֵם וַיַּעַף וַיָּמַת (שופטים, יז-כא).

יעל אשת חבר הקיני, נוהגת כבני הרכבים (שהם צאצאי חבר הקיני) - היא יושבת באהל ולא בבית¹³, ואין בביתה יין, עד שכדי לשכר את סיסרא היא נאלצת להשתמש בחלב.

יעל מתקנת את חטאו של קין, שהסתיר את הרוגו והכחיש את מעשיו. הקינית הזו ממשיכה בדרכו של קין - רוצחת¹⁴, אבל רצח זה נתפס במקרא כחיובי. במעשה שאחרי הרצח ישנו תיקון לקין, כי קין הכחיש את הרצח שלו: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל קִין: אֵי הֶבֶל אָחִיךָ? וַיֹּאמֶר: לֹא יָדַעְתִּי, הֲשֹׁמֵר אָחִי אֲנִכִּי?" (בראשית ד, ט). ואילו יעל לא הכחישה את הרצח שלה, ועוד פרסמה אותו לפני ששאלו אותה: "...וַתֵּצֵא יַעַל לְקִרְאֵתוֹ, וַתֹּאמֶר לוֹ: לָךְ וְאֶרְאֶךָ אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר אָתָּה מְבַקֵּשׁ" (שופטים ד, כב). סיסרא

10 "הן גִּרְשָׁת אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה... וְהִיָּה כֹל מִצְאֵי יְהִרְגֵנִי" (בראשית ד, יד).

11 הסיבה שהם לא שותים יין לכאורה איננה לתיקון חטא קין, ומסתבר שהיא לתיקון חטא אדם הראשון (שהרי "אילן שאכל ממנו אדם הראשון, רבי מאיר אומר: גפן הייה" [ברכות מ ע"א]), או לתיקון חטאו של נח (הביטוי "פְּנֵי הָאֲדָמָה" מופיע שש פעמים בפרשת המבול [בראשית ו, א; ו, ז; ז, ז; ז, כג; ח, ח; ח, יג]). ראה בראשית רבה (לו, ד).

12 בכונה דילגנו על יעל, כדי להשוותה עם בני רכב.

13 יש לשים לב לדיוק הפסוק "תְּבַרְךָ מְנָשִׂים יַעַל אִשְׁתׁ חֶבֶר הַקִּינִי מְנָשִׂים בְּאֲהֶל תְּבַרְךָ" (ה, כד) - דהיינו, שהכתוב משבחה שהיא יושבת באהל, ואין סברה לשבח יושבי אוהלים אם לא שדווקא ראוי לה לשבת באוהל (בגלל העונש שנגזר על קין).

14 יש לשים לב לדמיון בין שני המקרים, כי סיסרא מזכיר את הבל - כמו שהבל הוטמן על ידי קין, כך סיסרא הוטמן על ידי הקינית. רעיון זה מתחזק בביטוי של סיסרא: "וְהִיָּה אִם אִישׁ יָבֹא וְשָׁאַלְךָ, וְאָמַר: הֲיֵשׁ פֹּה אִישׁ? וְאָמַרְתִּי: אֵין" (שופטים ד, כב), המזכיר לנו את שאלת ה' לקין: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל קִין: אֵי הֶבֶל אָחִיךָ? וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי..." (בראשית ד, ט).

חשב¹⁵ שהיא תנהג כקין, ולכן אמר לה: "וְהִיָּה אִם אִישׁ יָבֹא וְשָׁאַלְךָ, וְאָמַר: הֲיֵשׁ פֹּה אִישׁ? וְאָמַרְתִּי: אֵין" (שם, כ).

לכן היא מבורכת, לא כמו קין שקולל: הארור של קין תוקן על ידי אשת חבר הקיני הברוכה.

במקום קללת הארור שחלה על קין כשרצח: "וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ" (בראשית ד, יא), זוכה יעל לברכה על הרצח שביצעה: "תְּבַרְךָ מְנָשִׂים יַעַל אִשְׁתׁ חֶבֶר הַקִּינִי, מְנָשִׂים בְּאֲהֶל תְּבַרְךָ"¹⁶ (שופטים ה, כד).

"וְחֶבֶר הַקִּינִי נִפְרָד מִקִּין מִבְּנֵי חֶבֶר חֲתָן מֹשֶׁה וַיֵּט אֲהֶלוֹ..." (שם ד, יא). מסתבר שיש פה רמז לפרוד רוחני - הוא מתרחק מקולקולו של קין.

וכך מפורש בדברי הארזי"ל:

כבר הודעתוך כי יתרו משורש קין, ויתרו הוא מחבר הקיני, שהם אותיות קין, שהיה מעורב בטוב ורע. ונברר האוכל מתוך הפסולת ביתרו ושם נתקן, ואז נפרד הטוב מן הרע, והלך הרע אל הקליפה והטוב נשאר ביתרו. וזהו "וְחֶבֶר הַקִּינִי נִפְרָד מִקִּין", כי בו נפרד ונבדל הטוב מן הרע דקין שהיה מעורב בו (ליקוטי תורה שופטים, ד"ה וחבר הקיני נפרד מקין)¹⁷.

ומאיזה חלק של קין נפרד הקיני? מסתבר שמתובל קין שהיה "לְטֹטֵשׁ כָּל חַיִּשׁ נְחֻשֶׁת וּבְרוֹזָל" (בראשית ד, כב), כי זה היה כוחו של יבין מלך כנען (ששר צבאו היה סיסרא)¹⁸, שישב "בְּחַרְשֵׁת הַגְּוִיִּם וַתִּשָּׂע מֵאוֹת רֶכֶב-בְּרוֹזָל לוֹ" (שופטים ד, ב)¹⁹.

15 לאו דווקא "חשב", אלא שמולו חזי.

16 מצאנו במדרש (בראשית רבה ט, ז) רעיון מעין זה, שעל ידי מעשה האדם הופך מארור לברוך: אמר רבי יוסי ברבי דוסא: כנען הוא אליעזר, ועל ידי ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך. "וַיֹּאמֶר: בּוֹא בְרוּךְ ה'" (בראשית כ, לא) - אמר רבי יעקב בשם רבי יוחנן דבית גוברין עבד ליה אפטרָה [סיוס הדרשה]: ומה אם אליעזר, על ידי ששרת את הצדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך - ישראל שעושי חסד עם גדוליהם ועם קטניהם בידיהם ורגליהם, על אחת כמה וכמה!

17 ובמקום אחר (ליקוטי תורה בלק, ד"ה עניין בלק ובלעם) כתב:

...וזהו עמלק הרע של קין, וזהו שכתוב שמואל א' (טו, ו): "וַיִּסֵּר קִינִי מִתּוֹךְ עַמְלֵק", כי הטוב שבעמלק הלך בקיני... (עי"ש).

18 שאם יבין איננו מבחינת הקיני, מדוע היה צריך לציין שהקיני נפרד מקין? הרי פירט זה לא קשור כלל לפרשה - היה מספיק לכתוב רק שהקיני גר ליד יבין.

19 ואכן, שלא כתובל-קין, ליעל אין חרב, והיא נאלצת להרוג ביתו. משמע מזה, שהקיני אכן נפרד מתעשיית הברזל של קין.

חלק ב. המשמעויות השונות של השם "קין" ותיקונו

קין - קניין

המשמעות הראשונה כתובה במפורש:

וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ, וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן, וַתֹּאמֶר: קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה' (בראשית ד, א).

לא מצאתי במפורש במקרא איזה קיני שתיקן שם זה במשמעות זו, וגם לא מפורש שיש איזה חטא בשם זה במשמעות זו, ואם אין חטא - אזי גם לא צריך תיקון. והיותר נראה לנו, כי המשמעות הראשונה של השם היא המקור הטהור, שהחטא לא דבק בו²⁰, ואחיותו של החטא היא דווקא למשמעויות הנלוות.

אמנם, יש מקום לומר, ששם זה יסודו בחטא, ונבאר:

מסביר המדרש (בראשית רבה יט, ד. ומובא ברש"י) את מהות החטא הראשון:

"כִּי יָדַע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וַנִּפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהִייתֶם כְּאֱלֹהִים יָדְעֵי טוֹב וְרָע" (בראשית ג, ה). רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר: התחיל [הנחש] אומר דלטוריא על בוראו, אמר: מאילן הזה אכל וברא העולם, והוא אומר לכם לא תאכלו ממנו שמה תבראו עולמות אחרים (והייתם כאלוהים - יוצרי עולמות. רש"י), דכל אינש ואינש סני בר אמנתיה (כל אומן שונא את בני אומנתו. רש"י).

אפשר לומר, שלאחר שאכלה חוה מן העץ היא מרגישה כאלו יש בכוחה לברא עולמות. וכמו "אֵל עֲלִיּוֹן קָנָה שְׁמַיִם וְאָרֶץ" (בראשית יד, יט) היא קונה בן, וקוראת לבן כאילו גם היא בראה אותו²¹, כמו שה' בורא, ויש בזה חוצפה כלפי שמיא. והראיה, שאונקלוס (שכידוע, רגיש לכבוד המקום) שינה את הפסוק "אֶת ה'",

20 שורשו של קין גבוה מאד, ולכשייתקן קין הוא יהיה גבוה אף משל הבל, כדברי הארז"ל (שער הגלגולים, הקדמה לה, לט ע"א ד"ה ונבאר יתרון שיש לקין על הבל אחיו, ע"ש באריכות).

21 והאדם הוא עולם מלא: "כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא" (בבא בתרא יא ע"א).

ותרגם: "קָנָם ה'".

התיקון לכך הוא בבן השלישי: "וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת, כִּי שֵׁת לִי אֱלֹהִים וְרַע אָחִיר..." (בראשית ד, כה), כאן תלתה את הבריאה בה' בלבד. ואכן, כמו ששמו היה ללא חטא כך פנימיותו, ודרכו תוקנה האנושות.

ואם כנים דברינו, והאישה אכן חטאה כשקראה לבנה בשם זה, אזי מצאנו במדרש שיתרו תיקן את המשמעות של שם זה:

רבי יוסי אומר: קיני היה שמו, ולמה נקרא שמו קיני? שקנה את השמים ואת הארץ ואת התורה (ספרי בהעלותך, עח).

ושיטת הזוהר הקדוש (רעיא מהימנא רטז ע"ב), ששם זה תוקן בבני בניו של יתרו:

...ואוקמוהו על יתרו, למה נקרא שמו קיני? שנפרד מקין. קם בוצינא קדישא ואמר: על דא כתיב: "קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה'" (בראשית ד, א), דחזאת ליה ברוח הקדש דעתידין בנוי למיתב בלשכת הגזית.

מצאנו עוד במדרש, שתחילת חטאו של קין היה בקניין שעשה עם אחיו²², ולכן עונשו שהפסיד את קניינו (הקרקעות) לעולם ונאלץ לנדוד. וכבר הראנו, שהקינים כולם נודדים. וביותר מפורש בבני רכב: "וּבְיַת לֹא תִבְנוּ וְרַע לֹא תִזְרְעוּ וְכָרֶם לֹא תִשְׁעוּ וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם" (ירמיהו לה, ז).

וזהו לשון המדרש:

"אִם כִּסְפָּה תִלְוָה אֶת עַמִּי" (שמות כב, כד), הדא הוא דכתיב: "נִבְהַל לַהוֹן אִישׁ רַע עֵין" (משלי כה, כב) זה קין, שהבהיל עצמו ליטול העולם. כיצד? כשהיה עם אחיו, שנאמר: "וַיִּהְיֶה בְהִיוֹתָם בְּשׂוּדָה" (בראשית ד, ח), אמרו זה לזה בֹא ונחלק העולם. אמר קין: טול אתה את המטלטלין ואני הקרקעות. וחלקו ביניהם - נטל הבל את המטלטלין וקין את הקרקעות, וחשב להוציא מן העולם. היה הבל מהלך בעולם וקין רודפו, אמר לו: צא מתוך שלי! והיה הולך להרים, ואומר: צא מתוך שלי! עד שעמד עליו והרגו. הוי, "נִבְהַל לַהוֹן אִישׁ רַע עֵין"

22 קניין זה, איננו מבין טיבו מהו, שהרי אביהם קיים! ואי אפשר לומר שמכרו אחד לשני זכות שתבוא לידם, שהרי המדרשים אומרים שרבו על קניינם מיד. ובכל מקרה, הסברנו לפי דעת שמואל, ש"האחים שחלקו - לקוחות" (בבא קמא ט ע"ב, וכן נפסק להלכה) שאו שייך בזה קניין ממש.

זה קין, שהייתה עינו רעה באחיו. "ולא ידע כי חסר יבאנו" (משלי שם) - ומה חסרון הגיע לו? שאמר הקב"ה: "נע ונד תהיה בארץ" (בראשית שם, יב), ומהו כן? שכל מקום שהולך הקב"ה היה מביא לו רעה לרגליו, והיו מכין אותו ורודפין אחריו עד שמוציאין אותו (שמות רבה לא, יז).

קין - קנאה

המשמעות הפשוטה של השם קין כקנאה, היא על שם שקינא באחיו על שמנחתו של אחיו התקבלה, ושלו לא התקבלה.

אך ישנה עוד קנאה: יבל (ואחיו יובל), מזרעו של קין, וממשיך דרכו, מגלה משמעות חדשה לקנאת קין:

יבל - הוא ה'ה אבי ישב אהל ומקנה²³... ומדרש אגדה²⁴, בונה בתים לעבודת אלילים, כמה דאת אמר: "סמל הקנאה המקנה" (יחזקאל ח, ג). וכן אחיו יובל, תופש כנור ועוגב לזמר לעבודת כוכבים (רש"י בראשית ד, ט).

קין פה במשמעות קנאה, דהיינו, שהוא גורם לה' לקנאה וכעס.

את הקנאה לעבודה זרה יתקנו יתרו ויהונדב בשני שלבים, מעין "סור מרע ועשה טוב":

1. יתרו פורש מן העבודה זרה המקניאה את ה'

כך מפורש בספרי במדבר (בהעלותך, עח):

"ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה" (במדבר י, כט)... רבי דוסתאי אומר: קיני היה שמו, ולמה נקרא שמו קיני? שפירש ממעשה קיני - דבר שמקנאים בו למקום, שנאמר: "הם קנאוני בלא אל" (דברים לב, כא), ואומר: "אשר שם מושב סמל הקנאה המקנה" (יחזקאל ח, ג).

2. יהונדב הקיני מקנא לה'

המלך יהוא מבין שעניינו של הקיני הוא קנאה, וקורא ליהונדב לקנא לה':

וילך משם וימצא את יהונדב בן רכב לקראתו, ויברכהו, ויאמר אליו: היש את לבבך ישר כאשר לבבי עם לבבך? ויאמר יהונדב יש ויש, תנה את ידך. ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה. ויאמר: לכה אתי וראה בקנאתי לה', וירכבו אתו ברכבו²⁵ (מלכים ב' י, טו-טז).

וכמבואר שם בפסוקים הבאים, יהונדב מתקן את הקנאה שהקנה יבל הקיני את ה' בעבודה זרה, בכך שמקנא לה' ומבער את העבודה הזרה.

קין - קין

רוח ה' שוכנת על בלעם כאשר הוא רואה את ישראל שוכן לשבטיו והוא נושא נאום ומשל. לאחר מכן בלעם ממשיך:

וירא את הקיני, וישא משלו ויאמר: איתן מושבך ושים בסלע קנה (במדבר כד, כא).

משחק מילים זה, קיני-קנה, רומז לנו כי השם קין משמעותו "קין". דהיינו, שמהותו של קין היא דווקא ההשתקעות במקום אחד. ולכן העונש הקשה ביותר שהיה אפשר לתת לקין, חלף עונש מוות שהיה מגיע לו, הוא גירוש ממקומו - דבר שהוא נגד מהותו.

הקן הוא המקום הקבוע, והנודדים הם ההפך מקן: "בצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו" (משלי כו, ח)²⁶ - לכן היה קין נע ונד, ואף כשישב, היה זה בארץ נוד.

25 יש פה משחק מילים שאולי מסביר לנו את משמעות השם: רכב - ויעלהו אליו אל המרכבה - וירכבו אתו ברכבו.

26 בדרך אגב נציין, כי בעוד מקומות המילים "קין-נודד" באות ביחד: "ותמצא כן יד לחיל העמים וקאסף ביצים עזבות כל הארץ אני אספתי, ולא היה נדד כנף ופצה פה ומצפצף" (ישעיה י, יד), "היה כעוף נודד קן משלח תהינה בנות מואב מעברת לארנון" (שם טו, ב), ומעין זה מצוות שילוח הקן.

23 שתי משמעויות השם שראינו: מקנה וקניין, הם שמות בעלי משמעות דומה, כמו: "עשה מקנה וקנין" (יחזקאל לח, יב).

24 הוא מדרש בראשית רבה (כג, ג).

"ותלד עדה את יבל" וגו' - לשעבר היו מקנין להקדוש ברוך הוא במטמוניות, חזרו להיות מקנין אותו בפרהסיא. הדא הוא דכתיב: "אשר שם מושב סמל הקנאה המקנה" (יחזקאל ח, ג).

ואכן, מצאנו בוהר הקדוש שהסביר שמשמעות השם קין היא מלשון קן:

אתא חויה על נוקבא וקינא דוזהמא אתתקן בגווה למעבר מדורא בישא, דכתיב: "ותהר ותלד את קין" (בראשית ד, א), **קינא** דמדורא דרוחין בישין ועלעולין וקטפורין אתקין ביה... (ספרא דצניעותא קעח ע"א).

כלומר, קין נוצר מהוזהמה שהטיל הנחש בחווה, שיצרה קן למזיקים.

תיקון הקן

גם תיקון הקן נעשה בשני שלבים:

1. יתרו זוכה לשים את קינו בקרב עם ישראל.
2. בני רכב, צאצאיו, זוכים לשים את קינם בבית המקדש.

כבר ביארנו לעיל, כי הקיני הוא יתרו (ולכן בתו היא צפורה), ובלעם מברך את יתרו שיפסיק את נדודיו שנגזרו עליו מתוקף היותו משורש קין.

ציוויו של רכב לבניו שלא ישבו במקום קבוע כציפור בקן - "ובית לא תבנו... כי באהלים תשבו כל ימיכם למען תחיו ימים רבים..." (ירמיה לה, ז), מזכיר לנו את מצוות שילוח הקן:

כי יקרא קן צפור לפניך... שלח תשלח את האם... למען ייטב לך והארכת ימים (דברים כב, ו-ז)²⁷.

והבטחת ה' לבני יהונדב, שיעמדו לפני ה' - "לכן, כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל: לא יפרת איש ליונדב בן רכב עמד לפני כל הימים" (ירמיהו שם, יט), מזכירה לנו את המזמור בתהילים המתאר את הקן לפני ה':

מה ידידות משכנותיה ה' צבאות. נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה', לבי ובשרי ירננו אל אל חי. גם צפור מצאה בית ודרור קן לה, אשר שתה אפרחיה את מזבחותיה ה' צבאות מלכי ואלהי (פד, ב-ד).

²⁷ מעין זה באיוב: "ואמר עם קני אגוע נחול ארבה ימים" (כט, יח). על הקשר בין מצוות שילוח הקן לבין יתרו, ראה לקמן נספח בסוף המאמר.

וכבר הבאנו (בהערה 7) את דברי הספרי:

יש אומרים, מבנותיהם נשואות לכהנים והיו מבני בניהם מקריבים לגבי מזבח.

ואכן, כך מצאנו מפורש בספר הוזהר:

פתח כמלקדמין רבי אלעזר ואמר: "גם צפור מצאה בית", דא יתרו. "וידרור קן לה", דא בנוי דהווי בלשכת הגזית אולפי אורייתא וחתכין מלין דאורייתא בפומייהו. "מצאה בית" מהו? אלא בקדמיתא נטלו ושאריו במדברא נטלו מענוגא דמדין, וממתיקו דתמן ושרו במדברא, כיון דחמא קודשא בריך הוא דעל אורייתא הוה כסופא דלהון, משיך לון מתמן ואעיל לון ללשכת הגזית... (וזהר במדבר קצו ע"ב. עיי"ש).

צאצאי קין

צאצאי קין - יבל, יובל ותובל - ממשיכים להוציא לפועל צדדים שונים של ה"קיניות" של אביהם:

ותלד עדה את יבל, הוא היה אבי ישוב אהל ומקנה. ושם אחיו יובל, הוא היה אבי כל תפש כנור ועוגב. ויצלה גם הוא ילדה את תובל-קין, לטש כל חרש נחשת וברקל, ואחות תובל-קין נעמה (בראשית ד, כ-כב).

יבל ממשיך דרכו של קין²⁸, ומעשיו קרויים על שם הקנאה:

ומדרש אגדה, בונה בתים לעבודת אלילים, כמה דאת אמר: "סמל הקנאה הפוקנה" (יחזקאל ח, א). וכן אחיו יובל, תופש כנור ועוגב לזמר לעבודת כוכבים (רש"י בראשית ד, כ).

וכמו שאמרנו, תיקון הקנאה נעשה על ידי יתרו ויהונדב.

²⁸ ומפורש בבראשית רבה (לעיל הערה 24) כי יבל ממשיך את דרכו של קין בכך שהוא מקנה ומכעיס לה' ("במטמוניות" זה קין, שהתבייש בחטאו והטמין את הרגו).

נוסיף משלנו ונאמר כי **יובל** היה מנגן **קונים** (קנינות²⁹).

אנו רואים כי **תובל** קין ממשיך דרכו של קין, לכן נקרא שמו על שמו: **תובל** קין - תיבל אומנתו של קין. תובל לשון תבלין, תיבל והתקין אומנתו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים (רשי" שם, כב).

כמו שכבר אמרנו, תיקון הרצח נעשה על ידי הקינים הבאים:

- יתרו הקיני בורח מן הרצח (עצת פרעה)
- יתרו מחייה את משה
- יעל רוצחת את סיסרא
- יהונדב רוצח את עובדי העבודה זרה

נמצא, כי כולם ממשיכי דרכו של קין ומעשיהם מעין שמו של קין.

וכן אחותו של תובל קין, כמבואר בתרגום יהונתן:

וְאַחֲתֵיהָ דְתוּבֵל קִין נְעֻמָּה, הִיא הָיְתָה מְרַת קִינִין וְזִמְרִין (בראשית ד, כב).

גם למך, מצאצאי קין, אביהם של הנזכרים לעיל, אמר קינה (זוהי כמדומני הקינה היחידה בתורה!):

וַיֹּאמֶר לְמֶךָ לְנִשְׁיוֹ עֲדָה וְצֹלָה: שְׁמַעַן קוֹלִי נָשִׁי לְמֶךָ הָאֲזֹנָה אִמְרָתִי, כִּי אִישׁ הָרְגָתִי לְפָעֵי וַיֵּלֶד לְחִבְרָתִי. כִּי שְׁבַעֲתִים יָקָם קִין וְלְמֶךָ שְׁבַעִים וְשִׁבְעָה" (בראשית ד, כג-כד).

קראנו לשיר זה קינה, כיוון שהוא מדבר על מה שהרג, ועל זאת שייחרג וימחה הוא ורעו.

כך באר הספורנו (פסוק כג):

"שְׁמַעַן קוֹלִי נָשִׁי לְמֶךָ" - צועק עלי יגון.

וכן בדעת זקנים (פסוק טו, ד"ה לכן כל הורג קין):

29 כמו ביחזקאל: "קנים וְהָגָה נְהִי" (ב, י). ובוה המשיך את דרכו של אביו, ששר קינה (כמובא לקמן).

... "וַיֹּאמֶר לְמֶךָ לְנִשְׁיוֹ" - היה מקונן למך על עצמו...

לא מצאתי היכן תוקן השם קין במשמעות של קינה.

נספח א. כי יקרא קן ציפור - ציפורה אשת משה

שמות יח; במדבר י	דברים כב	שילוח האם ³⁰
וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת צִפּוֹרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחֵר שְׁלוּחִיהָ (ב). וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ... (א).	כִּי יִקְרָא קֵן צִפּוֹר לְפָנָיו... לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים (ו). שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֵת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ... (ז).	
...אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצְּאֵתָם בַּדֶּרֶךְ... (ח).	כִּי יִקְרָא קֵן צִפּוֹר לְפָנָיו בַּדֶּרֶךְ... (ו).	דברים שנתקלים בהם בדרך
וַיַּחֲדֵךְ יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם (ט). וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר אָתְנָה עָשָׂה (יז).	שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֵת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים (ז).	יתרו - עניינו טוב, וראוי לטוב, אחר שהחזיר את האם והבנים.
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַבֵּב בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה... לָכֵה אֶתְנֵנוּ וְהִטְבַּנוּ לָךְ כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל (במדבר י, כט).	וְהִיָּה כִּי תִלָּךְ עִמָּנוּ וְהִיָּה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטֵב ה' עִמָּנוּ וְהִטְבַּנוּ לָךְ (שם, לב).	

כלי יקר (שמות יח, ב):

“וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת צִפּוֹרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה”. ודאי לא בחנם פירש הכתוב שם אשתו... וזה כי אמר לו יתרו: צא בגין אשתך צפורה, כי כצפור נודד מקנו

³⁰ ושמה האם היא יתרו בעצמו (והבנים הם צפורה ובניה), כי משה שלח את יתרו “וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֹתְנוֹ” (שמות יח, כז) ולקח לעצמו את הבנים.

כן איש נודד ממקומו (על פי משלי כו, ח), ובא להזכירו צער אשתו כל זמן היותה נודדת מביתה... כי כך שלח אליו יתרו, שיעשה בגין אשתו שהיתה כצפור נודדת מקנה, ובעבור צער זה שטבלה ראוי לכבדה ולצאת כנגדה...

ולפי מה שבאר האריז"ל, כי יתרו בא לתקן חטאו של קין כלפי הבל, הרי שמובנים דברים אלו של הכלי-יקר, שיתרו בא לתקן את שילוח הקן, כי את שורש עצמו הוא מבקש לתקן.

נספח ב. תיקון הקנאה

מהו תיקונו של המקנא? נעיין במילים החוזרות על עצמן בפרשת הסוטה (במדבר ה):

קנאה, וקנא, וקנאה, וקנא (יד); קנאת (טו); קנאת (יח); הקנאת (כה); הקנאת (כט); קנאה, וקנא (ל).

הנקי (יט); ונקתה (כח); ונקתה (לא).

חוץ מהשימוש הרב בשורש קנ"א, המזכיר לנו את קין הקנאי, ישנם כמה קווים מקבילים בין פרשת הסוטה לסיפור קין, ובאופן נקיובם.

קין - בראשית ד	הסוטה ובעלה - במדבר ה	מבנה לשוני דומה
וַיֹּאמֶר לְמִי לְנָשְׂי... הַאֲזִנָּה אֲמַרְתִּי, כִּי אִישׁ... ³¹	דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם: אִישׁ אִישׁ כִּי... (יב).	
	וְנָעַלְמָ מְעִינֵי אִישָׁה וְנִסְתַּרְהָ (יג).	
וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן: אֵי הָבַל אַחִיךָ? ³² וַיֹּאמֶר: לֹא יָדַעְתִּי, הֲשֹׁמֵר אָחִי אֲנִכִּי (ט).	וְשָׁכַב אִישׁ אִתָּה שְׁכַבְתָּ זָרַע וְנָעַלְמָ מְעִינֵי אִישָׁה, וְנִסְתַּרְהָ וְהִיא נִטְמָאָה וְעַד אֵינָן בָּהּ וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׁה (יג).	החוטאים סבורים להסתיר את חטאיהם, אך הם מצליחים להסתיר רק מבני האדם ולא מה'
וַיֹּאמֶר קַיִן אֶת יִרְכָף נִפְלֵת (כא). וְלִנְפֹל יִרְךָ (כב).		מנחה מפרי האדמה בלבד (אין עוד קרבן כוחו) ³³
וְאֵל קַיִן וְאֵל מִנְחָתוֹ (ה).	מִנְחַת הַקְּנָאִת (כה).	
וַיַּדַּע קַיִן אֶת אֲשֶׁתוֹ, וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חַוָּה (ו).	וְנִקְתָּה וְנִזְרַעָה זָרַע (כח).	
וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל ה': גְּדוֹל עֹנִי מִנְשׂוֹא [עֹן] (טו). ³⁴	וְנָקָה הָאִישׁ מִעֹן, וְהָאִשָּׁה הִיא תִשָּׂא אֶת עֹנָהּ (לא).	

31 הוא קין, ראה ברשי"י.

32 שהרי הוא הטמין את הראיות, ואין עוד למעשיו.

33 כלומר, בקרבן מנחה רגיל ישנו גם שמן, שהוא מן העץ, ולא ישירות מן האדמה (למרות שהשמן נחשב בוודאי גידולי קרקע) ויש לבונה שהיא גם כן מן העץ. ועוד, שהפשתן והשעורים, שניהם בוויים להגישם בקרבן לפני ה' (ועל כגון דא נאמר: "הקריבהו נא לפתחך הירצף או הישא פניך", מלאכי א, ח).

34 וכמו שקין קולל מן האדמה ("ועתה ארור אתה מן האדמה", פסוק יא), כך העפר שבמים מקלל את האשה (ויבאו המים המאֲרָרִים האֵלָה במַעֲיָף לַצְבוֹת בְּטֵן וְלִנְפֹל יִרְךָ", פסוק כב).

בקין נאמר: "וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ" (בראשית ד, ז), והסוטה לא קיימה את הציווי: "אֶל הָאִשָּׁה אָמַר... וְאֵל אִישׁךָ תְּשׁוּקָתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ" (שם ג, טז).

הצאצא האחרון של קין היא נעמה, והיא המחטיאה ומטמאת בזנות, כמבואר בזוהר (בראשית נה ע"א ועוד):

אמר רבי חייא: מאי דכתיב "וְנָאָחוֹת תּוּבֵל קִין נְעֻמָּה" (בראשית ד, כב)? מאי איריא הכא דקאמר קרא דשמה נעמה? אלא בגין דטעיין בני נשא אבתרה ואפילו רוחין ושדין. רבי יצחק אמר: אינון "בְּנֵי הָאֱלֹהִים" עזא ועזאל טעו בתרה (שם ג, ב). רבי שמעון אמר: אמן של שדים הות דמסטרא דקין נפקת... אמר ליה רב אבא: והא אמר מר דהיא אתמנת לחייכא כבני נשא? אמר ליה: הכי הוא ודאי דהא איהי אתיית וחייכאת בהו בבני נשא ולזמנין דאולידת רוחין בעלמא מנייהו... עד דיבער קודשא בריך הוא רוח מסאבא מעלמא, דכתיב: "וְאֵת רוּחַ הַטְּמָאָה אָעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" (זכריה יג, ב).

לכן באה מנחת הקנאות, לתקן את רוח הזנות שיצאה מקין.

ושמא נדודי הסוטה³⁵ הם כדוגמת נדודי קין. ולפי זה, נדודי קין היו על מנת לייגעו, כדי שיודה בפני הבריות.

לסיכום המאמר

צאצאיו של קין מגלים פנים חדשות ב'קניניות' של זקנם.

- קין
- יבל יובל ותובל ושאר צאצאי קין
- נעמה

תיקונו של קין מתבצע על ידי משפחת יתרו.

- יתרו הקיני
- יעל אשת חבר הקיני
- יהונדב בן רכב הקיני
- צאצאי יהונדב

קין כבר לא נודד, קין חזר לעמוד לפני ה'. רוב הקלקולים שיצאו מקין כבר תוקנו, והשאר עוד יתוקנו, כדכתיב: "וְאֵת רוּחַ הַטְּמָאָה אָעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" (זכריה יג, ב).

35 "מביאין אותה לשער מזרחי של עזרה כנגד קדש הקדשים, ומעלין אותה ממקום למקום ומקיפין בה, כדי לייגעה עד שתקצר נפשה אולי תוֹדֶה" (משנה תורה לרמב"ם, שו"ת ג, א).

